

## RAMAZAN BEHIŞTÎ DİVANI'NDA RAKİP İLE İLGİLİ TASAVVURLAR

### *Imaginations About Rival In The Divan Of Ramazan Behiştî*

Metin AYDIN<sup>1</sup>

Selahattin AYDIN<sup>2</sup>

<sup>1</sup> Dr., MEB, aydin\_metin@msn.com, orcid.org/0000-0002-2446-397X.

<sup>2</sup> MEB, selahattin@gmail.com, orcid.org/0009-0009-4247-7273.

*Araştırma Makalesi/Research Article*

#### Makale Bilgisi

Geliş/Received: 25.05.2023  
Kabul/Accepted: 30.06.2023

DOI:10.20322/littera.1301432

#### Anahtar Kelimeler

Behiştî, rakip, klasik Türk şiiri,  
âşık, sevgili.

#### ÖZ

Arapça bir kelime olan ve gözetleyen, bekleyen, bekçi, başkasıyla aynı şeyi isteyen gibi anlamlara gelen rakip, divan şiirinde adı sıklıkla geçen tiplerden biridir. Divan şiirinin başlıca konusu olan aşk; sevgili, âşık ve rakip kadrosu etrafında işlenmektedir. Rakip; âşığın sevgiliye ulaşmasını engeller, fitnedir, cahildir, âşığın bedduasını alır, kötü huyludur, sevgiliyi âşıktan kıskanır, âşiklar arasında sevilmez hatta rakibin yok olması temenni edilir. Ayrıca rakip için; merhametsiz oluşu nedeniyle kafir, sadece kendi rahatını düşündüğü için domuz, kötü görüntüsü ve çirkin sesinden dolayı karga, samimiyetsiz oluşu nedeniyle münafık, sürekli sevgiliyi gözlemesinden dolayı köpek, uğursuzluğu yönüyle baykuş, daima kötülük düşünmesi ve vesvese vermesi nedeniyle şeytan, güle benzetilen sevgiliye yakın olması, onun yanından ayrılmaması nedeniyle diken benzetmeleri yapılmaktadır. Tüm bu örnekler, divan şiirinde âşığın rakibe dair söylemlerinin anlaşılması açısından önemlidir. Sevgiliye olan aşkında samimi olan ve ona ulaşmak için her türlü eziyeti kabullenen âşık ile ona engel olmaya çalışan rakip arasında bitmeyen bir mücadele söz konusudur. Aslında âşığın üzüldüğü husus, rakibin varlığından ziyade sevgilinin ona ilgi göstermesi ve iltifatta bulunmasıdır. Her ne olursa olsun âşık, sevgisinde samimidir ve tüm bunlara rağmen asla sevgiliden vazgeçmez. Bu çalışmada amaç, 16. yüzyıl divan şairlerinden Ramazan Behiştî'nin divanında rakip tipinin âşık ve sevgili nazarında nasıl algılandığını tespit etmek ve rakip ile ilgili tasavvurları ortaya koymaktır.

#### ABSTRACT

Rival, which is an Arabic word and means watching, waiting, watchman, wanting the same thing as someone else, is one of the types often mentioned in divan poetry. The main subject of Divan poetry is love; It is processed around the beloved, lovers and rival. Rival; is prevents the lover from reaching the beloved, is a troublemaker, is ignorant, is receives the curse of the lover, is bad-tempered, is jealous of the beloved from the lover, is not loved among the lovers, and even wishes to die. Also for the rival; an infidel for his lack of mercy, pig, just because he thinks about his own comfort, crow because of its bad appearance and ugly voice, hypocrite because of his insincerity, dog because of his constant observation of the beloved, owl in terms of his ominous, Satan because he always thinks of evil and gives mislead, being close to the lover who is likened to a rose, because he does not leave his side, thorn comparisons are made. All these examples are important in terms of understanding the discourses of the lover about the rival in divan poetry. There is an endless struggle between the lover, who is sincere in his love for his beloved and accepts all kinds of torture to reach her, and the rival who tries to prevent him. In fact, the issue that the lover is upset about is the fact that the beloved shows interest and compliments rival, rather than the presence of the rival. No matter what happens, the lover is sincere in his love and despite all this, he never gives up on his beloved. The aim of this study is to determine how the type of rival is perceived in the

#### Keywords

Behiştî, rival, classical Turkish  
poetry, lover, beloved.

divan of Ramazan Behiştî, one of the 16th century divan poets, in the eyes of the lover and beloved, and to reveal the imaginations about the rival.

**Atf/Citation:** Aydın, M., Aydın, S. (2023), "Ramazan Behiştî Divanı'nda Rakip ile İlgili Tasavvurlar", *Littera Turca, Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 9/3, 429-444.

**Sorumlu yazar/Corresponding author:** Metin AYDIN, [aydin\\_metin@msn.com](mailto:aydin_metin@msn.com)

## GİRİŞ

Rakip, başkasıyla aynı şeyi isteyen (Onan 1991: 517), herhangi bir işte birbirinden üstün olmaya çalışan kişilerden her birine denir. Divan şiirinde seven-sevilen ikilisi arasında âşık ile yarışan ve ona ortak olan kişidir (Pala 2002: 387). Rakip gerçek âşık olmayan, ikiyüzlü, menfaatperest, yalancı hatta iftiracıdır (Bahar 2022: 104). Seven ve sevilen dışındaki o "öteki", âşıklık tavrını üstlenmiş dîvân şairinin hışmına, hincına hedef durumunda bir kişiliktir (Demirbağ 2019: 15).

İran edebiyatında önceleri muhafız asker anlamında kullanılan "rakip" kelimesi, gözcü, bekçi, kapıcı, refakatçi, hizmetçi vb. anlamlarında kullanılmış, XIV. yüzyıldan sonra ise artık sevgiliye mal olmaya başlamıştır (Şen 2014: 3). Lugat karşılıkları farklı olmasına rağmen "rakîb" ile "adû-a'dâ" ve "gayr-ağyâr" tiplerinin fonksiyonları aşağı yukarı birbirinin aynı olduğundan aslında farklı tipleri temsil etmesi gereken bu kavramlar, "rakîb" kavramının kendi bünyesinde uğradığı değişikliğe benzer bir biçimde aynı tipi temsil eden bir yapıya bürünmüşlerdir (Şentürk 1995: 13).

Edebiyatta rakip daima âşığın gözüyle değerlendirilir. Rakip daima kötü, çirkin, yararı olmayan, zararlı ve zalim bir kişidir. Âşık, onun bu taraflarını bilir ve sık sık sevgiliyi uyarır (Çetin 2009: 217). Rakipler yüzünden sevgilinin yanında hiçbir itibarı kalmamak, onun gözünden düşmek, onu büsbütün kaybetmek âşığın duygularını kemiren azap ve korkulardandır. Aşkın diğer halleri gibi bu kıskançlık da tek taraflıdır ve kıskanan sadece âşıktır (Akün 1994: 415). Sevgilinin âşiğe lütufta bulunması, âşığın duygularına empati yaparak onu anlamaya çalışması, âşiğe vefalı olup rakibe vefasız olması divan şiirinde çok karşılaşılan bir durum değildir (Kaya 2020: 52).

"Divan edebiyatı ve şiirinde, her meselede olduğu gibi, kötülük de idealize edilmiştir. Divan şiiri estetiğine göre kötülüğün çerçevesi veya kötü olan şahsiyetler gelenek tarafından belirlenmiştir. İyi olan çok iyi, kötü olansa çok kötü olarak nitelendirilmiştir. Çok kötü olansa en kötüye benzetilmiştir. Kötü davranışlar ve kötü şahıslar belli mazmunlar etrafında tip ve karakter hâline getirilmiştir. Şairler de geleneğin belirlediği şahsiyet ve tiplerin isimlerini anarak kötülük konusunu şiirlerinde işlemişlerdir. Divan şiiri estetiğinde kötülük, genel olarak aşk üçgeninin tarafları etrafında şekillenmiştir. Beşerî manada düşünüldüğünde, âşık ile sevgili arasında engel teşkil eden her şey kötüdür. Burada akla ilk gelen rakiptir" (Kardaş 2019: 1279).

Divan şiirinde rakip tipinin bazı özellikleri şunlardır: Âşığı ayıplar ve ona zarar vermeye çalışır, âşikler arasında sevilmez, yalancıdır, iki yüzlüdür, sevgilinin eşliğinden ayrılmaz, sevgiliye yakın olmaya çalışır ve bazen ondan iltifat görür, kara yüzlüdür, kıymet bilmez, fitnedir, cahildir, âşığı sevgiliden ayırmaya çalışır, sevgiliyi incitir, kendisine beddua edilir, kötü huyludur, âşiğe kıyasla değersizdir, âşık onu bela, dert olarak görür, lanetli kabul

edilir, ölmesi temenni edilir. Ayrıca şairlerin rakip ile ilgili eşek, öküz, köpek, karga, domuz, kafir, şeytan, leş, baykuş, manda gibi olumsuz benzetmeler yaptıkları görülür.

Üç kısımdan oluşan bu çalışma<sup>1</sup>da öncelikle Behiştî'nin hayatı, edebî kişiliği ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde Behiştî Divanı'nda yer alan nazım şekilleri ve rakib/ağyâr kelimelerinin kullanım sayısı-yeri hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümde ise rakip ile tasavvurlar başlıklandırılmış ve ilgili beyitler açıklanmıştır.

## 1. Behiştî'nin Hayatı, Edebî Kişiliği ve Eserleri<sup>2</sup>

Asıl ismi Ramazan olan Behiştî hakkında kaynaklarda yeterli bilgi bulunmamaktadır. Kaynaklar, Behiştî'yi, kendisinden önce yaşamış olan Karıştıranlı Süleyman Bey oğlu Sinan Behiştî ile karıştırmamak için "Vizeli Behiştî", "Behiştî-i Sâni", "Vâiz Behiştî", "Behiştî Ramazan bin Abdulmuhsin", "Ramazan bin Abdulmuhsin er-Rûmî" ve "Mevlana Behiştî", gibi adlarla anmışlardır.

Behiştî, Farsça "behişt" kelimesine Arapça nisbet "î"si eklenerek oluşturulmuş bir kelime olup, "cennetlik" anlamına gelmektedir.

Behiştî'nin eserlerinde onun doğum tarihi ile ilgili bir bilgiye rastlanmamaktadır. Yalnızca Hasan Çelebi, şairin 70 yaşlarında öldüğünü belirtmektedir. İlk öğrenimini nerede ve ne zaman yaptığı bilinmeyen Behiştî, İstanbul'a gelerek medrese öğrenimine başlamış ve Merhabâ Efendi'den ders almıştır.

Behiştî, tasavvufa meyletmeden önce çağdaşı olan ilim adamlarının takdirini kazanmış bir âlim, tasavvufa intisab ettikten sonra da ârif, kâmil, çevresi üzerinde tesirli bir mürşid, vâiz ve hatibdir. Kaynaklar, şairin ilim yolunu tamamlayıp, birçok ilmi tahsil ettikten sonra devrin büyük kutbu Merkez Efendi'ye intisab ettiğini, nefisini terbiye ve ahlak güzelliği için inzivaya çekilip dünya lezzetlerinden uzaklaştığını, bu aşamalardan geçtikten sonra da iradesini istiğna sevgisine yönelttiğini belirtirler.

Merkez Efendi'nin yanında seyr u sülûkunu tamamladıktan sonra İstanbul'dan ayrılıp Çorlu'ya yerleşmiştir. Hayatını uzunca bir süre Çorlu'da geçiren Behiştî, Bağdatlı İsmail Paşa, Atâî ve Evliya Çelebi'nin rivayetlerine göre 979/1571'de, Keşfü'z-zünûn, Riyâzî, Kafzâde Fâ'izî'ye göre 977/1569-70'de ölmüştür.

Kaynaklarda Behiştî'nin iki yönüne işaret ediliyor. Öncelikle ilmî kişiliği. Bu çerçevede verdiği va'z ve nasihatlar, bunların halk üzerindeki etkileri, sonra, bu alandaki eserleri üzerinde duruluyor. Daha sonra da şâir kişiliği;

<sup>1</sup> Klasik Türk şiirinde rakip ile ilgili yapılan bazı çalışmalar için bk. Şentürk, Ahmet Atilla (1995). *Klâsik Osmanlı Edebiyatı Tiplerinden Rakibe Dair*, İstanbul: Enderun Kitabevi; Cöntürk, Hüseyin (2012). *Divan Şiiri Üstüne Denemeler*, (Yay. Haz. Haluk Aker). İstanbul: YKY; Aydın, Abdullah (2013). *Divan Şiirinde Rakip Portresi*, Ankara: Sonçağ Yayınları. Ekici, Hasan (2018). Kâmî Divanında Rakip Tipi ve Rakip ile İlgili Tasavvurlar. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (Teke) Dergisi*, 7 (2) , 877-889.

<sup>2</sup> Bu başlık altında yer alan bilgiler Yaşar Aydemir tarafından hazırlanan *Ramazan Behiştî Divânı*'ndan alınmıştır.

murad ettiği manada şiir yazabilen, icat sahibi, hüsn ü edâ ile nazma kadir gibi vasıflarla dile getiriliyor. Behiştî'nin eserlerini, ilmî ve edebî olarak iki gurupta toplamak mümkündür:

**İlmî Eserleri:** Haşiyetü'l-Hâşiye 'alâ şerh-i 'Akâ'idî'n-Nesefiyye li'l-Hayâlî, Hâşiye Âdâb-ı Mes'ûdî, Ta'lîkât 'Alâ Şerhi'l-Miftâh, Ta'lîkât 'ala'l-Câmî, Hindî'nin Kafiye Şerhine Ta'lîka, Aşeretü'l-Kâmile ve Tefsîru âyeti "yevme ye'tî ba'zu âyâtı Rabbike.

**Edebî Eserleri:** Divan, Cemşâh u Alemşâh, Heşt Behişt, Şehrengiz, Şerh-i Manzûme-i Muammâ, Mevlid.

## 2. Behiştî Divanı ve Rakip Tipi

Behiştî Divanı'nda biri Farsça dört kasîde, bir terkîb-i bend, 561 gazel, biri Farsça 12 nazm, yedi kıt'a, üç murabba, sekiz muhammes, üç tahmis, biri Farsça 38 matla, 30 müfred ve bir mısradan oluşan bir tarih mevcuttur (Aydemir 2018: 45).

Behiştî Divanı'nda Rakîb/Ağyâr kelimelerinin kullanıldığı nazım şekilleri aşağıdaki gibidir:

	Gazel	Kit'a	Müfred	Muhammes	Toplam
Rakîb	65	-	-	2	67
Ağyâr	37	1	1	-	39

Tablo incelendiğinde hem "Rakîb" hem de "Ağyâr" kelimesinin en fazla kullanıldığı nazım şeklinin gazel olduğu görülmektedir.

## 3. Behiştî Divanı'nda Rakip ile İlgili Tasavvurlar

### 3.1. Âşığa kıyasla değersiz

Divan şiirinde hem âşık hem de rakip sevgiliye yakın olmayı diler ve bunun için çaba harcar, acı çeker. Âşık daima kendisinin bu konuda daha samimi olduğunu ve daha fazla acı çektiğini söyler. Aşk yolunda kişiyi değerli kılan bu samimiyettir. Şair, gamdan dolayı kendi yüzünün sarardığını, rakibin gözünün ak olduğunu söyler. Kendi halini altına, rakibin durumunu ise gümüşe benzetir. Sevgiliye, rakip ile kendisinin denk olamayacağını anlatır.

Gam benüm yüzümi zerd itdi rakîbün gözün ak

Anı bir görme benümle ki degül bir zer ü sîm (G.341-2)

### 3.2. Âşığı ayıplar, ona zarar verir

Rakip sürekli olarak âşığı eleştirir ve ayıplar. Hatta yapabiliyorsa ona zarar vermeye çalışır. Âşık, sevgiliye yakın olmak için her türlü eziyete razıdır fakat rakibin ona karşı olan tutumunu kabullenemez.

Âşığa, sevgilinin köyünün köpeği yeterlidir. Rakibin attığı taşlar onun başına beladır.

Bana yetmez mi seg-i kûy-ı habîb

Ne belâdur başuma seng-i rakîb (G.36-1)

Âşık başkalarından gelen sitemleri, şikayetleri çekmeye razıdır ama rakibin onu çekiştirmesini, zemmetmesini kabullenemez.

Çekmek olurdu gayrılarun ser-zenişlerin

Bagrum başına ta'ne taşın urmasa rakîb (G.39-4)

Sevgilinin ayrılığına, eziyetlerine âşığın gönül bir şekilde katlanır ama rakibin onu kötülemesine tahammül etmek zordur.

Çeker n'eylerse eyler dil firâkun mihnetin ammâ

Rakîbün seng-i ta'nına tahammül katı müşkildür (G.149-2)

### 3.3. Âşığın bedduasını alır

Klasik Türk şiirinde kargışların önemli bir bölümünün de rakibe yöneltilmiş olduğu görülür (Keskin 2018: 592). Aşk yolundaki en büyük engel, rakibin varlığıdır ve bu durum âşığı üzmettedir. Âşığa göre en iyisi rakibin hiç olmamasıdır; ancak rakibin varlığı bir gerçektir (Yıldırım 2009: 378-379).

Sevgilinin eşliğinde bulunan rakibe öyle bir haykırayım ki gökte bulut olmasa dahi başına yıldırımlar insin. Şair bu sözleriyle rakibin beklemediği bir anda olumsuzluklarla karşılaşmasını diler.

Yâr işiginde rakîbâ ideyin şöyle figân

Gökde bulut yogiken yıldırım insin başuna (G.20-4)

Behiştî, aşağıdaki beytinde şeytan konumunda gördüğü rakibi, sevgilisini kendisinden ayırdığı için lanetler.

Yârümi benden ayırdun hây la'net cânuna

Ben seni gördüm rakîbâ 'âdemün şeytânını (G.543-2)

Behiştî, rakibe "elin kurusun" diye beddua eder çünkü o sevgilinin saçlarını taramıştır.

Kurusun ey rakîb elün ki anı

Kâkül-i yâre şâne eylersin (G.378-4)

### 3.4. Bela, dert

Behiştî, gönlünün dert ve bela defteri olmadığını söyler. Bu nedenle rakibin adını anmak istemez.

Neyler rakîbün adı dilüm hâmesinde kim

Sînem sicilli renc ü belâ defteri degül (G.310-2)

### 3.5. Cahil

Divan şiirinde aşk muhtevalı manzumelerde âşığın/şairin rakiple; din ve tasavvuf muhtevalı manzumelerde zâhid ya da kötüler grubundan herhangi birisi ile bir şekilde zıtlık içerisinde bulunduğu ve bu zıtlıklardan geniş ölçüde faydalanılarak ilerlenildiği görülür. Bu zıtlıklardan birisi de âşığın/şairin karşısında yer alan cahil tipi ile oluşturulur. Çünkü âşık ârif, bilge, kâmil bir kişiliği temsil eder (Bahar 2022: 105).

Cahil rakip, her yerde “Ben onu tanımam, kimdir o?” dermiş. Ey gönül! Cahil rakibi tenhada bulursan kim olduğunu ona anlat.

Ben anı bilmezem kimdür diyü her yerde söylermiş

Gönül tenhâ bulup nâ-dân rakîbe kendüni bildür (G.102-4)

### 3.6. Diken

Klasik Türk şiiri denildiğinde akla ilk gelen gül/sevgili, bülbül/âşık ve diken/rakip mazmunlarıdır (Özerol 2020: 24). Behiştî, sevgiliyi taze gül yaprağına benzettiği aşağıdaki beytinde ağyarı da dikene benzetir ve sevgili varken ağyara bakmayacağını dile getirir.

Sen var iken iki gözüm agyâra kim bakar

Gül-berg-i tâze elde iken hâra kim bakar (G.166-1)

### 3.7. Domuz

Rakîbin fiziksel ihtiyaçlarını gidermekten başka bir kaygısı olmayan, sadece rahatı için yaşayan domuza benzetilmesinin sebebi, domuz etinin İslâmîyet'te haram sayılması ve bu hayvanın Müslümanlar tarafından pek sevilmemesi olabilir (Kılıç 2008: 469).

Behiştî, rakibini domuza benzettiği aşağıdaki beytinde,

Mülevves itme şemşîrün rakîbin başını kesme

Cefâ yâyn alup sal ol hınzîra bir bir kesme (G.470-1)

### 3.8. Düşman

Divan şiirinde, “cenk, rezm, gavga, sefer” vb. eş ya da yakın anlamlılarının da yer aldığı savaş, mecazi anlamda sevgili ile âşık ya da âşık ile rakip arasında yaşanan bir olaya dönüşür (Batislam 2020: 321).

Şair aşağıdaki beyitte, sevgiliye kavuşmak için rakiplere yalvarmanın güçlüğünü dile getirir çünkü düşmanın yüzüne karşı dua etmek oldukça zordur.

Ben nice yalvarayın vaslun için agyâra

Rû-be-rû düşmenine kişi du'â itmek güç (G.67-4)

### 3.9. Hakikatsiz

Rakip, âşık ile sevgili arasına girmesi sebebiyle beddua alır. Behiştî de hakikatsiz rakibin âh oklarına benzeyen beddualardan dolayı Allah tarafından kör edildiğini söyler.

Bed-du'âmile rakîbi hele kör eyledi Hak

Bâtılun çeşmine âh okını urdum şabadak (G.246-1)

### 3.10. Kafir

Kâfir, küfr kelimesinin ism-i failidir. Küfr, Arapça; “bir şeyi örtmek, perdelemek, izale etmek, gizlemek, nimete nankörlük etmek” gibi anlamlara gelen bir kelimedir (Karagöz vd. 2010: 390).

Eski edebiyatta “din”, “iman”, “kafir”, “küfür” gibi kelimeler, gerçek anlamları dışında şairler arasında mecazen farklı anlamlarda kullanılıp işlenmişlerdir (Şentürk 1995: 70). Behiştî divanında rakip için en fazla kullanılan benzetme kafirdir.

Padişah olan sevgilinin kulu konumundaki âşık, rakibin canını almak için ondan izin ister çünkü padişah olanlar kafirlerden haraç alırlar.

Ben kulun gönder rakîbün nakd-i cânın alayın

Pâdişâh olanlar aldurmaz mı kâfirden harâc (G.69-2)

Merhametsiz bir kafir olan rakip; kutsal toprakların kuşları konumundaki âşıkları, sevgilinin köyünden kaçırmaya çalışır.

Kasd ider 'uşşâkı kûyundan uçurmaga rakîb

Kâfir-i bî-rahmı gör murg-ı Haremden incinür (G.103-2)

Kafir rakip, eziyetler eden sevgiliden vefâ gördüğünü söylemiş. Müslümanlar, o kafire inanmayın çünkü yalan söylüyor.

Ol cefâ-hûdan vefâ gördüm dimiş kâfir rakîb

İ'tikâd itmen müselmânlar ana bühtân ider (G.186-3)

Kafir rakip, eline ok geçtiği halde âşığı vurmaya kalkışmadı. Galiba sevgili, o kafiri müslüman eylemiş.

Tîr elinde geçdi urmadı bana kâfir rakîb

Şöyle benzer ol sanem anı müselmân eylemiş (G.221-2)

Tevbe Suresi 28. ayete (Ey iman edenler! Bilin ki Allah'a ortak koşanlar pisliğe batmışlardır; artık onlar bu yıldan sonra Mescid-i Harâm'a yaklaşmasınlar...) gönderme yapılan aşağıdaki beyitte sevgilinin eşiği Harem'e ağyar ise dinsiz kafirlere benzetilmiştir.

İşigün çevresinde neyler agyâr

Haremde ne arar küffâr-ı bî-dîn (G.392-3)

Kafir rakibin gönlüne, âşiğa merhamet etmek gelmez. O kafirin müslüman olmaya meyli yok.

Gönline gelmez rakîbün 'âşîka rahm eylemek

Meyli yok ol kâfirün aslâ müselmân olmaga (G.443-4)

Şair bir başka beyitte de rakibi, kafire benzetmiş ve ciddiye alınmaması gerektiğini söylemiştir.

Gördüm belâda 'âşîka rahm eyledüm dimiş

Kâfir rakîbi tınma müselmân idem gibi (G.530-2)

### 3.11. Karga

Kuşlar şiirlere; uçmaları, sesleri, hızları, boyutları, güzellikleri, çirkinlikleri, uğursuzlukları, yırtıcılıkları vb. pek çok açıdan konu olmuşlardır. Divan şiiri için de bu durum böyledir. Divan şairleri soyut hayallerin somutlaştırılmasında kuşları çokça kullanmışlardır (Demirkazık 2011: 132).

Karga hem siyah rengi hem de kötü sesinden dolayı divan şiirinde olumsuz bir benzetme unsuru olarak kullanılmıştır. Birçok beyitte tûtî ile birlikte anılır. Tûtî şeker ile beslenmiş ve tatlı dilli oluşu da buna bağlanır. Divan şiirinde ayna ve şeker ile birlikte anılır (Pala 2002: 474). Behîstî de bir beytinde rakibi kargaya, sevgilinin dudaklarını da şekerle benzetir. Sevgilinin dudaklarını vasfetmeye çalışan rakip, şeker yemek isteyen papağan gibi olmaya çalışmaktadır.

La'lün diler Behîstî-sıfat vasf ide rakîb

Tûtî gibi şeker yimek ister gurâba bak (G.257-5)

### 3.12. Köpek

Rakîbi, koruyuculuk, gözcülük vazifesi dolayısıyla âşık şâirler ite benzetmişlerdir (Çavuşoğlu 1981: 59). Behîstî sevgiliye sitemde bulunduğu aşağıdaki beyitte "Beni kapından uzaklaştırdığın gibi köpek rakibi de uzaklaştır yoksa öyle görünüyor ki orada kan olacaktır" demektedir.

Sürmezszen it rakîbi kapundan benüm gibi

Gözüme görünür ki mahallünde kan ola (G.28-2)

Sevgili melek olarak düşünülünce rakip it olarak görülür. Onun olduğu yere melek girmez inancı öne çıkar (Gönel 2010: 142). Behiştî, rakip için kendisini azarlayan sevgiliye sitem eder ve “Nasıl bir meleksin ki köpeğin yakınlığı için âdemden incindin” der.

Rakîbiçün bana sögdün ne sîretlü meleksin sen

Olayın âşinâ-yı seg diyü âdemden incindün (G.272-3)

Ey sevgili! Eşiğindeki rakipler bir değil iki değil. Sevgilinin cennete benzeyen mahallesinde bu cehennem köpekleri ne arar?

Âstânunda rakîbün bir degül iki degül

Cennet-i kûyunda neyler ol cehennem segleri (G.536-4)

### 3.13. Kötü huylu, karakersiz

Âşıkların sevgiliye karşı en samimi duygularla, en değerli varlıkları olan canlarını dahi seve seve verebilecek bir karaktere sahip oldukları görülür. Bu bakımdan rakibin, âşıklarca en çok itham edildiği hususlardan biri de onun menfaatçi, namerd, soysuz ve karakersiz oluşudur (Şentürk 1995: 69).

Ey rakip! Yüce Allah seni o kötü huyunla cehennemde zebani eylesin.

Bed-hisâlünle seni Allâh Te'âlâ ey rakîb

Yüri var bâri cehennemde zebânî eylesün (G.402-4)

Karakersiz rakip sevgilinin dudaklarına diş biliyormuş. Onun dişlerine taştan başka hiçbir şey değmez.

Diş bilermiş la'lüne gerçi rakîb-i bed-güher

Taşdan artuk nesne tokunmaz velî dendânına (G.483-3)

Behiştî! Kötü huylu rakibe nasıl köpek demeyeyim? Ceylan gibi güzel sevgiliyi görse gözüyle yer.

Bed-hû rakîbe nice seg dimeyem Behiştî

Gördükce ol gazâlî bulsa göziyle yerdî (G.510-5)

### 3.14. Kötü sözlü, kötü sesli

Ağyarın şeklini gören ona insan demez, cindir. Kötü sözleri ile her yönden şeytana benzer.

Şeklen gören agyârın âdem diyemez cindür

Bed-lehcesi iblîse her vechile yakındur (G.150-1)

### 3.15. Lanetli

Bilmem ki rakip, sevgilinin gönlüne nasıl girdi. Behiştî, bu mel'un, şeytana benziyor.

Bilsem rakîb yârün gönlüne nice girdi

Benzer Behiştî âdem şeytânıdır bu mel'ûn (G.367-5)

### 3.16. Manda

Behiştî bir beytinde rakip için "manda" benzetmesi yapmıştır. Rakip manda suratı ile kendisine bakını kederlendirir.

Şekline bakar olsa rakîbün dil-i pür-gam

Dir benzerimiş sûret-i câmûsa cehennem (G.332-1)

### 3.17. Münafık

Dini bir kavram olan ve inançları ile eylemlerinde tutarlı olmayan insanları anlatmak için kullanılan "münafık" sözcüğü, Behiştî Divanı'nda rakip için kullanılan benzetmelerden biridir.

Münafıklar, inanç ve hareketlerinde tutarlı olmadıkları için şahsiyet bütünlüğünden mahrumdurlar. Münafık olan kişinin içinde gizlediği ile dışa yansıttığı tavrı arasında taban tabana bir zıtlık olması, onu şahsiyet çözülmesine götürmüştür (Yıldırım 2008: 53).

Ey Sevgili! Rakibe dost olma. O münafık, seni de kendisi gibi dinsiz yapar.

Hem-nişîn olma rakîbe sanemâ kendü gibi

Ol münâfık seni de kâfir-i bî-dîn eyler (G.106-3)

### 3.18. Ömrü uzundur

Rakibin ömrünün uzun oluşu, âşık açısından olumsuz bir durumdur. Âşığın temennisi, sevgiliye yakın olmaya çalışan rakibin erkenden ölmesidir.

Behiştî sevgiliye kavuşma yoluna girdiğini ama bu yolun ne yazık ki rakibin ömrü kadar uzun olduğunu söyler.

Tutdum reh-i visâlünü ammâ ne fâ'ide

Ömr-i rakîbden uzun oldu bana bu râh (G.444-2)

### 3.19. Sevgiliden iltifat görür

Rakibin, âşık tarafından sevilmemesinin nedenlerin biri sevgilinin ona iltifatta bulunmasıdır. Âşık, sevgiliyi rakibin yanında görmektense ölmeyi tercih eder. Sevgilinin kendisine her türlü eziyetini kabullenir yeter ki rakibe ilgi göstermesin.

Sevgili, ağyar ile çemende gülüp oynamakta âşık ise isteklerine ulaşamayıp tenhada ağlamaktadır.

Agyâr ile çemende gülüp oynamakda yâr

Ben nâ-murâd kûşe-i tenhâda agların (G.7-3)

Felek, âşığa yapılabilecek en büyük kötülüğü yapmıştır. Sevgili âşıktan uzaklaşmış ve rakiplere yakınlık göstermiştir.

Yârise el çekdi benden hem-dem-i agyâr olup

Ey felek dahı bana n'itsen gerek gaddâr olup (G.46-1)

Behiştî de bu durumdan şikayetçidir. Sevgilinin rakibe karşı yazın esen latif rüzgarlar gibi yumuşak huylu fakat kendisine karşı kışın soğuğu gibi sert mizaçlı olduğunu söyler.

Rakîbe yaz nesîmi gibi mülâyimsin sen

Bize şimâl-i zemistân gibi mizâcun serd (G.82-4)

O sevgili, ağyar hastalanınca perişan olur ama âşık ölse dahi şefkat göstermez.

Helâk olur ol âfet haste olduğına agyârun

Velî şefkat göziyle bir nazar itmez biz ölürsek (G.270-2)

Şair, sevgilinin kendisine cefa kadehini çift çift sunmasına razı olduğunu söyler. Yeter ki muhabbet meclisinde rakip ile birlikte olmasın.

Behiştî bendene câm-ı cefâyı çifte çifte sun

Şehâ bezm-i mahabbetde rakibile bir olma tek (G.270-5)

Şair, sevgiliyi ağyar ile bir arada görünce titremesine engel olamaz, bütün vücudunda gayret damarları depresir.

Yârı agyâr ile görsem niçe lertzân olmayam

Her yanadan debreşür cismümde gayret regleri (G.536-3)

Sevgili, ağyara karşı vefa gösterirken âşığın eziyetler etmesinin sebebi nedir?

Gösterüp göz göre agyâra vefâ yüzlerini

Neyiki âşıka bu cevri ü cefânun sebebi (G.561-4)

### 3.20. Sevgiliyi incitir

Âşığın rakip ile alakalı tedirginliklerinden biri de onun sevgiliyi incitmesidir. Behiştî de bu durumu "Gül yaprağının dokunmaktan zarar görmesi gibi, sevgili de nazik yanağına rakibin eli değince incinir" sözleriyle dile getirir.

Nâzûk 'izârun ohşamasun el sunup rakîb

Berg-i güle haleb gelür ey gonca lemsden (G.409-4)

### 3.21. Sevimsiz, çirkin yüzlü

Klasik Türk şiirinde çirkinlik söz konusu olduğunda ilk akla gelen varlık "rakip"tir. Sevgili her gün rakiple şehirde dolaşır ve bu durum âşıkların ızdırabını artırır. Bu yüzden âşıklar rakibi istenmeyen çirkin bir varlık olarak tasvir ettikleri gibi sosyal açıdan da onu en düşük statüde tutmak istemişlerdir (Şahin 2020: 873).

Behiştî, sevgiliden yüzüne gelen gece rengindeki saçlarını kaldırmasını ister ki dolunaya benzeyen güzel yüzü ortaya çıksın. Bu durum karşısında çirkin yüzlü rakib kederlenir âşık ise mutlu olur.

Gider gîsû-yı şeb-rengi yüzün mâh-ı tamâm olsun

Rakîb-i bed-likâ gamnâk 'âşık şâd-kâm olsun (G.382-1)

### 3.22. Sıkıntıya düşmesi istenir

Rakibin âşiğa karşı olumsuz duygular beslemesi, onu sevgiliden ayırıp mutsuz etmesi gibi âşık da rakibin yaşadığı sıkıntılardan dolayı mutlu olur. Behiştî bir beytinde, rakibin dert çektiğini görüp sevinmek için onu görmek istediğini anlatır.

Derdini seyridüp oh oh dimege

Varup agyârı ben de görsem olur (G.128-3)

### 3.23. Şeytan

İslam dininde "şeytan", sürekli olarak inananlara vesvese vermesi ve onlar için çok değerli olan imanlarını çalmaya çalışması ile bilinir. Divan şiirinde rakip için en sık kullanılan benzetmelerden biri de şeytandır. Rakip; şeytan gibi sürekli vesvese verir, kötülükler düşünür ve âşiğın sevgiliye ulaşmasını engeller.

Şair, rakipleri bayram yerinde görünce "azgın şeytanlar bayramda hapisten kurtulmuş" diye düşünür.

Arsagâh-ı 'îd içinde görüp agyârı didüm

Kurtulmuş habsden bayramda şeytân-ı merîd (G.80-3)

Şeytanın müminlere vesvese vermesi gibi ağıyar da âşiğa engel olmaya çalışır ve onun sevgiliye ulaşmasını engeller.

Kasd itdi beni pîr-i mugandan kese agyâr

Mü'minlere şeytân olur elbetde müvesvis (G.213-3)

Belâ yolunda yürürken rakibe denk gelen şair, şeytanla karşılaştığını sanır.

Belâ yolında yürürken rakîbe râst gelüp

Aleniyen bana şeytân görindi sandum ben (G.405-3)

Şair, peri yüzlü sevgili ile birarada olup eğlenmesinden dolayı şeytan rakibin bin ekşi surat göstermesini dert etmeyeceğini söyler.

Benüm çün ol perî ruhsârile 'îş-ı lezîzüm var

Rakîb-ı dîv eger bin ekşi yüz gösterse pervâ ne (G.460-2)

### 3.24. Yok olması, ölmesi istenir

Âşîğın sevgiliye ulaşmasındaki en büyük engel rakiptir. Bu nedenle âşık, rakibin yok olmasını temenni eder. Behiştî de bu temenniyi farklı beyitlerde dile getirmiştir.

Rakip sağ olduğu için kavuşmaktan bahsedeceğimi sanma. Ey Behiştî! Rakibin kanına girmek farz oldu.

Vasldan ben bahs idicek sanma sag kaldı rakîb

Ey Behiştî farzdur girmek rakîbün kanına (G.483-5)

Şair, ettiği âhları yırtıcı bir kuşa benzetir ve rakiplerin can kuşunu alması için onların mahallesinin çevresine kanat açtığını söyler.

Sürüp çıkarmagiçün murg-ı cân-ı agyârı

Cenâb-ı kûyuna şeh-bâz-ı âhum açdı cenâh (G.71-2)

Ağyar sağ olduğu müddetçe âşîğın sevgiliye kavuşması imkansızdır. Bu sebeple âşîğın virdi, ağyarın yok olmasıdır.

Sag iken agyâr irilmez çün visâl in'âmına

Şimdiden sonra Behiştî virdimüz in'âm olur (G.130-5)

## SONUÇ

Klasik Türk şiirinde en fazla işlenen konu olan aşk; sevgili, âşık ve rakip kadrosu etrafında şekillenmektedir. Divan şairleri rakip tipi ile ilgili genel olarak olumsuz değerlendirmeler yapmıştır. Ramazan Behiştî Divanı'nda da benzer bir yaklaşım söz konusudur.

Behiştî Divanı'nda rakip için; merhametsiz, kafir, domuz, karga, münafık, köpek, manda, baykuş, şeytan, diken gibi benzetmeler yapılmıştır. Tüm bu benzetmeler âşığın rakibe bakış açısını yansıtmaktadır. Âşık konumunda olan şair, aynı zamanda rakibi cahillikle, samimiyetsizlikle suçlar. Rakip sevgiliye yakın olmaya çalışır, âşığın sevgiliye ulaşmasına engel olur. Bunlardan dolayı âşık, rakibe beddua eder hatta onun yok olmasını diler.

Rakibe dair tüm bu olumsuz değerlendirmeler, aslında âşığın sevgiliye olan aşkından kaynaklanmaktadır. Âşığın samimiyeti, doğal olarak sevgiliyi kıskanmasına yol açar. Bu duygunun da tam merkezinde rakip tipi yer alır çünkü rakip, âşık ile aynı duyguları taşımakta ve sevgiliye yakın olmayı istemektedir. Sevgilinin rakibe ilgi göstermesi de âşığı üzmemekte ve ona karşı olan nefretini arttırmaktadır.

17. yüzyıl klasik Türk şairlerden Ramazan Behiştî'nin şiirlerinde rakip tipinin incelendiği bu çalışmanın, şairin aşk anlayışı hakkında bilgi vermesinin yanında divan şiirinde aşk mefhumunun nasıl şekillendiğine dair değerlendirmelere katkı sunacağı kanaatindeyiz.

## KAYNAKÇA

- Akün, Ömer Faruk (1994). "Divan Edebiyatı". *İslâm Ansiklopedisi*. C. 9. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. 415.
- Aydemir, Yaşar (2018). *Ramazan Behiştî Divanı*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü Yayınları. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56445,ramazan-behisti-divanipdf.pdf?0>. (Erişim Tarihi: 01.12.2022)
- Aydın, Abdullah (2013). *Divan Şiirinde Rakip Portresi*. Ankara: Sonçağ Yayınları.
- Babür, Yusuf (2020). "Klasik Türk Şiirinde Gayr-i İslami İnanç Unsurlarının Kullanımı". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 30 (2): 165-188.
- Bahar, Bahanur Özkan (2022). "Talihliler Zümresinden Bir Tip: Nâdân". *AVRASYA Uluslararası Araştırmalar Dergisi*. 10 (33): 103-120.
- Batıslam, Hanife Dilek (2020). "Divan Şiirinde Savaş ve Fehîm-i Kadîm'in Savaş Gazelleri". *Littera Turca Journal Of Turkish Language And Literature*. 6 (3): 318-327.
- Cöntürk, Hüseyin (2012). *Divan Şiiri Üstüne Denemeler*. hzl. Haluk Aker. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Çavuşoğlu, Mehmed (1981). *Divanlar Arasında*. Ankara: Umran Yayınları.
- Çetin, Vahap (2009). *Türk Saz Şiirinde Âşık-Sevgili-Rakip*. Yüksek Lisans Tezi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Demirbağ, Ömer (2019). "Dîvân Şiirinde Kıskaçlık". *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. (45): 13-30.
- Demirkazık H. İbrahim (2011). "Divan Şiirinde Karga". *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*. (24): 131-178.
- Ekici, Hasan (2018). "Kâmî Divanında Rakip Tipi ve Rakip ile İlgili Tasavvurlar". *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (Teke) Dergisi*. 7 (2): 877-889.
- Gönel, Hüseyin (2010). *15.-16.Yüzyıl Divanlarına Göre Divan Şiirinde Sevgili*. Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Karagöz, İsmail vd. (2010). *Dinî Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: DİB Yayınları.
- Kardaş, Sedat (2019). "Divan Şiirinde Kötü Şahsiyetler". *Turkish Studies - Language and Literature*. 14 (3): 1253-1281.
- Kaya, Bülent (2020). "Leylâ Hanım ve Şeref Hanım Divanı'nda Âşık, Sevgili ve Rakip Tasavvuru". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 13 (71): 43-56.
- Keskin, Ahmet (2018). *Türk Kültüründe Alkışlar (Dualar/İyi Dilekler) ve Kargışlar (Beddualar/Kötü Dilekler): Metin ve Bağlam Merkezli Bir İnceleme*. Doktora Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi.

Kılıç, Zülküf (2008). *Türk Dîvân Şiirinde Sosyal Eleştiri*. Doktora Tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi.

Onan, Necmeddin Halil (1981). *İzahlı Divan Şiiri Antolojisi*. İstanbul: MEB Yayınları.

Özerol, Nazmi (2020). "Klasik Türk Şiirinde Bir Sembol Olarak Diken". *Külliyat Osmanlı Araştırmaları Dergisi*. (10): 23-41.

Pala, İskender (2002). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: L&M Yayınları.

Şahin, Kürşat Şamil (2020). "Klasik Türk Şiirinde Çirkin ve Çirkinlik". *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*. (51): 869-883.

Şen, Yasemin (2014). *Divan Edebiyatında Rekabet*. Yüksek Lisans Tezi. Denizli: Pamukkale Üniversitesi.

Şentürk, Ahmet Atilla (1995), "Klâsik Osmanlı Edebiyatında Tipler I". *Osmanlı Araştırmaları/The Journal of Ottoman Studies*. 15: 1-91.

Yıldırım, Ali (2009). "Mesihî Divanı'nda Rakibe Yönelik Sövgü ve Beddua". *Lânet Kitabı*. ed. Emine Gürsoy Naskali. İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Yıldırım, Fatih (2008). *Kur'an'da Münafıkların Özellikleri*. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi.